

Dos rossellonesos a les Pitiüses

durant el segle XIX

Per M. VILLANGÓMEZ LLOBET

Un il·lustre físic i astrònom del Rosselló, nascut a Estagell el 28 de febrer de 1786, Francesc Aragó, va ser a Eivissa i Formentera al començ del segle passat. De la mateixa regió catalana procedia el pintor i dibuixant Gaston Vuillier, que va néixer a Perpinyà en 1847 i va passar per Eivissa la tardor del 1889. Tots dos, que es sentien ben francesos i ho eren intensament de formació, varen deixar uns testimoniatges, de diferents extensió i propòsits, de la seua estada a les Pitiüses, el primer en la *Histoire de ma jeunesse* i en l'obra científica, el segon en els seus escrits i en els seus dibuixos. Quan Aragó realitzava les seues medicions i càlculs a les illes, era encara molt jove. Pel març i l'abril de 1807 treballava a Eivissa i Formentera: tenia, doncs, vint-i-un anys. L'hivern següent era altra volta a Formentera. Començava llavors una carrera científica que va ser brillantíssima. Vuillier va venir a Eivissa en la seua maduresa. Referint-se a Formentera, diu que va renunciar, davant les dificultats del viatge, «al projecte que havia fet de visitar aquella roca». Dibuixant destre i conegut, no fou mai un artista extraordinari ni molt menys un escriptor notable. Quedava ben lluny d'aquell altre rossellonès, també pintor i de Perpinyà, retratista de Lluís XIV, Jacint Rigau i Ros, conegut per Hyacinthe Rigaud. La talla de l'observador científic a les Pitiüses dels anys 1807 i 1808 i la del viatger artista de l'any

1889 són, per tant, ben diferents. No per això els treballs del darrer, sobretot els dibuixos, deixen de ser interessants per als eivissencs. Encara tenim que Vuillier es proposà fer una descripció ampla, tant amb la ploma de l'escriptor com amb els estris del dibuixant, de l'aspecte de l'illa i dels costums de la seua gent, mentre que en Aragó les referències a Eivissa són més aviat incidentals.

Situades dins el mateix segle, per bé que una a cada cap, les dues èpoques són també molt diferents. Francesc Aragó és una conseqüència de la Il·lustració i de l'esperit científic del segle XVIII. Aquestes tendències foren un reforç per a una idea ja vella, però aleshores, amb el constant progrés, considerada assolible: la creació d'unes mesures estables i d'abast universal. El propòsit va ser portat a terme durant la Revolució francesa. De la decisió de relacionar la nova unitat base amb les dimensions del nostre planeta, i de la medicció, amb aquest fi, de la fracció de meridià que va de Dunkerque a Barcelona, realitzada per Delambre i Méchain (aquest a la part meridional), arranca el viatge d'Aragó a terres espanyoles. Méchain té el projecte de prolongar l'arc primitiu (el meridià toca Mallorca per la banda de ponent) i completar la medicció mitjançant uns nous triangles entre la Península i el nostre arxipèlag. El metre neix.

a la fi, per llei del 10 de desembre de 1799, que duu la signatura de Napoleó, ja Primer Cònsol. I Méchain torna a Espanya per mesurar la prolongació de l'arc cap a les illes. Des de les estacions peninsulars, els membres de la comissió investigadora veuen els reverbers instal·lats a Mallorca i Eivissa, però Méchain mor a Castelló (setembre de 1804), atès per una epidèmia de febre groga al Desert de les Palmes. En la seua empresa, tanmateix, tindrà uns successors, entre ells aquell rossellonès que prometia tant. Aragó diu així, a les seues memòries de juvenesa: «En aquesta època, Méchain, que havia estat enviat a Espanya per prolongar el meridià fins a Formentera, va morir a Castelló de la Plana. El seu fill, secretari de l'Observatori (1), presentà tot seguit la dimissió. Poisson em va oferir el seu lloc. (...) Al cap de poc temps d'haver entrat a l'Observatori, vaig ésser el col·laborador de Biot. (...) Molt sovint parlàvem, el cèlebre acadèmic i jo, de com seria interessant de reprendre, a Espanya, el mesurament interromput per la mort de Méchain. Vam sotmetre el nostre projecte a Laplace, que el va acollir amb entusiasme; ell va procurar d'assolir els cabals necessaris, i el Govern ens va confiar, a tots dos, aquesta important missió».

Començam a veure el ràpid ascens i les inquietuds del jove científic. Aviat vindrien els contratemps i les aventures, comprensibles si tenim en compte la data de sortida de París —«a les primeries del 1806»— dels dos francesos, «junt amb un ajudant espanyol, anomenat Rodríguez». Ja hem dit per quins mesos Aragó residia a Eivissa i Formentera, immediats a la guerra de la Independència. El maig de 1808 el va trobar a Mallorca. Però abans, com escriu Aragó, «tot fent camí, vam visitar les estacions indicades per Méchain; vam fer a la triangulació projectada algunes modificacions importants, i començarem la tasca tot seguit. A causa d'haver donat als reflectors establerts a Eivissa, a la muntanya de Campveí, una direcció inexacta, les observacions fetes al continent resultaven extraordinàriament difícils. La llum del senyal de Campveí es veia molt rarament, i vaig estar-me, durant sis mesos, al Desert de les Palmes sense veure-la, mentre que, més tard, la llum establerta al Desert, més ben dirigida, es veia, cada vespre, de Campveí estant. Hom pot concebre fàcilment el fàstig que havia d'experimentar un astrònom actiu i jove, confinat en un puig elevat, sense altre espai, per a passejar, que una extensió d'uns vint metres quadrats». Una vida semblant degué fer, més endavant, dalt del puig eivissenc d'es Campveí, a 400 m. d'altura, entre Aubarca i la mar, i al pla voltat de precipicis de la Mola de Formentera. Si al desert de les Palmes no tenia «altra distracció que la conversa de dos frares cartoixans» que pujaven del convent «situat al peu del turó», a Eivissa i Formentera es devia entretenir xerrant amb els pagesos veïns, per a la qual cosa li era molt útil el seu català del Rosselló. Amb algunes diferències dialectals, la llengua era la mateixa, i ja veurem com en una situació difícil va fer valer els seus coneixements d'eivissenc. I abans d'això ens conta que la seua parla catalana el va salvar, a Mallorca, de ser identificat, cosa que, en aquell moment, hauria estat perillósíssima.

«Quan el senyor Biot hagué vingut a trobar-me a València, on jo esperava (...) nous instruments, ens traslladarem a Formentera, extremitat meridional de l'arc la latitud del qual havíem de determinar. El senyor Biot em va deixar tot seguit, per tornar-se'n a París, mentre jo unia geodèsicament l'illa de Mallorca a Eivissa i a Formentera, i així assolí, amb l'ajut d'un sol triangle, la mesura d'un arc de paral·lel d'un grau i mig. Tot seguit me'n vaig anar a Mallorca, per mesurar-hi la latitud i l'atzimut». Aragó ja no diu res més, a la *Història de la meua joventut*, de la seua estada a les Pitiüses. No conta

cap escena com les que reviu a les anècdotes, d'un fort esperit crític, que s'esdevenen al País Valencià, a Mallorca o al Principat.

Però tenim altres notícies, perquè, com escriu Moreu-Rey al seu llibre sobre l'origen del metre (2), «les memòries científiques ens donen, en canvi, el detall de les dates i els noms geogràfics: després de les observacions al Desert (...) acabades cap a finals de juny de 1807, es procedí a amidar els altres triangles. Mentrestant (la primavera d'aquell any), s'havien instal·lat les principals estacions. (...) En març i abril, per exemple, Biot i Aragó eren a Eivissa, fent pujar a la nua i àrida massa del Campveí els instruments, les tendes i tota classe de proveïments que s'havien d'anar a cercar a la ciutat d'Eivissa mateix, car els pagesos dels voltants eren massa pobres. A Formentera, s'establiren sobre el replà ample, tallat perpendicularment, que domina l'illa: la Mola. Els preparatius trobaren uns habitants encuriosits i fins alarmats. Essent desconegut l'ús dels carros, s'hagué d'emprar la força dels braços per a pujar fins al cim (els Masons?) les pedres que servien de suport a la ullera meridiana». Després els astrònoms van al Montgó, a la serra de l'Espadà, etc., i «a l'hivern els tornem trobar tots a Formentera, on prossegueixen els treballs. I ja som a 1808, que veu acumular-se els mals presagis contra les relacions entre França i Espanya». El mes de gener, Biot, que era el cap de la comissió (on també figuraven els comissaris adjunts Rodríguez i Chaix), va partir cap a França, d'on ja no va tornar.

Per ventura trobaríem, consultant directament els informes o memòries oficials de Biot i sobretot d'Aragó, algunes indicacions més, referents a Eivissa i Formentera. El cert és que Aragó es va instal·lar al Galatzó (Mallorca) cim del triangle que tenia la base a Eivissa i Formentera. I allí, en esclatar la guerra, va començar l'odissea, contada en detall a la *Història de la meua joventut*, que el va dur al castell de Bellver, a Cabrera, a Alger i, quan ja era prop de Marsella en un vaixell algerià, a Roses, capturat per un corsari català.

És a Roses, durant la quarantena que els captius hagueren de passar en un molí de vent, on torna a sortir el nom d'Eivissa i afluïxen els records eivissencs d'Aragó. Aquest, que duia un passaport fals i va ser pres pel propietari del vaixell, va ser interrogat, i «com que l'interrogatori es feia de molt lluny, el nombrós públic que ens voltava prenia una part directa en les preguntes i respostes». Copiarem l'inici del diàleg, tal com intenta reproduir-lo el mateix Aragó, «amb tota la fidelitat possible:

—Qui sou?

—Un pobre comerciant ambulant.

—D'on sou?

—D'un país on, certament, no heu estat mai.

—Bé, però quin país és aquest?

Jo tenia por de contestar, puix que els passaports, xops de vinagre, eren a mans del jutge instructor, i ja no em recordava si era de Schwekat o de Leoben. Per fi, a l'atzar, vaig dir:

—Sóc de Schwekat.

Sortosament, aquesta indicació era conforme amb la del passaport.

—Vós sou tant de Schwekat com jo! —va respondre el jutge—. Vós sou espanyol, i espanyol del reialme de València, com ho estic veient pel vostre accent.

—Vós em voleu castigar, senyor, perquè la naturalesa m'ha atorgat el do de les llengües. Jo apreng amb facilitat els dialectes de les regions on vaig a exercir el meu comerç; per exemple, he après el dialecte d'Eivissa.

—Doncs, bé, us atraparé per la paraula. Veig des d'ací un soldat d'Eivissa; ara conversareu amb ell.

—Hi consento; fins i tot cantaré la *Cançó de les cabres*.

Els versos d'aquest cant estan separats de dos en dos per una imitació dels bels de la cabra. I amb una gosadia de la qual ara m'admiro, em vaig posar a entonar aquesta cançó que tots els pastors de l'illa cantaven:

*Agraciada senyora,
una cançó vull cantar.
Be, be, be, be.
No serà gaire polida;
no sé si us agradarà.
Be, be, be, be.*

Ja em teniu el soldat eivissenc, al qual aquesta tonada feia el mateix efecte que el *ranz* de les vaques per als suïssos, declarant, amb els ulls molls de llàgrimes, que jo era originari d'Eivissa.»

El diàleg va seguir, i també les aventures de l'astrònom, fins que, com diu Miquel dels Sants Oliver en el poema que li dedica (3),

*per entre mil esculls del mar i de la guerra
entrar pogué Aragó dins de la seva terra,
dels doctes esperat.*

Els versos d'aquest important escriptor mallorquí són un homenatge a Francesc Aragó, «el benvolgut d'Urà-

nia», i ensems a la nostra llengua, en la qual va respondre a la turba que el cercava, creient-lo un espia, a Mallorca.

*De l'inclit Aragó la vida era salvada,
que de bell nou va néixer aquell matí.
Passà desconegut per obra d'una fada:
talment com de naixença parlava mallorquí.*

Llengua a la qual va recórrer també, com hem vist més amunt, en recordar la cançó eivissenca, per bé que hi confongués, allà a «la vila de la Llum», en les seues velleses, la refilada gutural, corrent en el cant dels pagesos, amb la imitació d'uns bels. Potser això del cant de les cabres era una vella broma sobre aquella manera eivissenca de cantar.

*I enmig d'aquell esclat suprem, d'aquella glòria,
quan de sa joventut passada fa memòria
i n'escriu el resum,
els jorns va recordar de Mallorca i d'Eivissa.
I una pobra i humil tonada enyoradissa,
una cançó estantissa
del poble pastorivol, sa ploma transcrivé
sens recordar-la bé,
com oració trencada,
com queixa inacabada,
que fa somriure i fa plorar
d'un dol fervent que no es pot dir!
Comença així:
«Per vós, senyora agraciada,
una cançó vui cantar;
no serà gaire polida,
no sé si us agradarà...»*

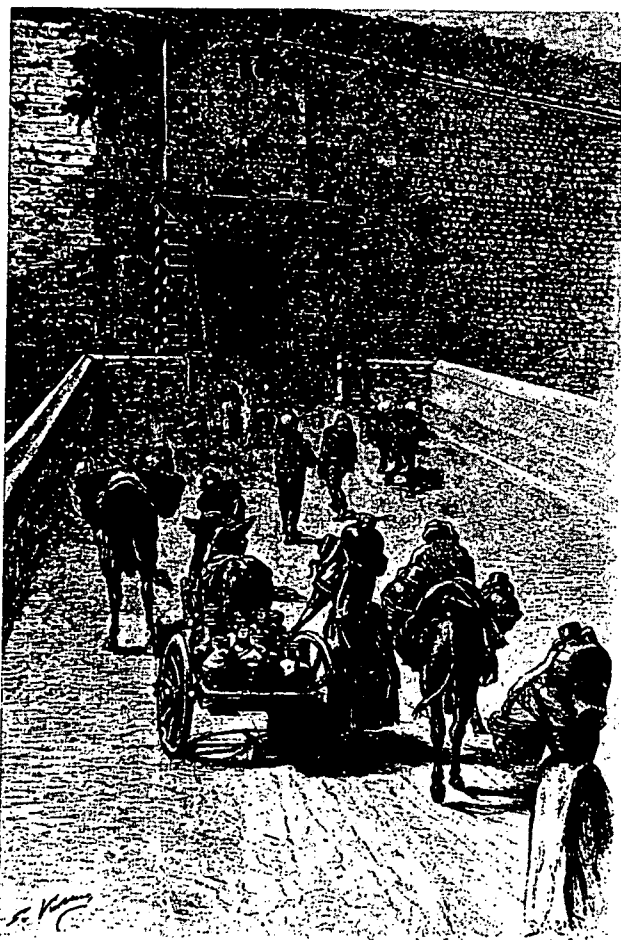
Veim aquí que el primer vers eivissenc s'aparta una mica del de l'altre text, i no sabem com continuava la cançó. Si no la mateixa, unes de semblants es cantaven als camps d'Eivissa el 1889, quan ens visità Vuillier. Fora de l'illa moltes coses havien passat, entre elles el Romanticisme. I, com observa F. de B. Moll al pròleg de la recent traducció catalana de *Les îles oubliées* (4), l'estil del seu autor, Vuillier, «tendeix a un lirisme que li lleva espontaneïtat i que sovint el fa feixuc i embafós. Però l'escriptor sol esser fill de la seva època; i nem de reconèixer que en aquelles darreries del segle XIX encara era bastant general aquesta mena de febre sentimentaloides, deixalla del romanticisme».

Quan Vuillier arriba al nostre port en un vaporet de rodes, un cap al tard de tardor, duu des de Mallorca, amb diverses cartes de recomanació, unes informacions ben adverses a Eivissa. «A Mallorca ja m'havien previngut que Eivissa era bruta»... «De les Pitiüses es contenen coses terribles»... «Aquestes terres on, segons diuen, els habitants són moros»... Ja tenia preparat, gairebé, el to de la narració. Pin i Soler, que vingué uns pocs anys després i també cregué veure, a l'interior de l'illa, «descendents directíssims i sense màcula dels barbarescos que no fugiren», va saber reaccionar, i dels eivissencs, als quals atribueix bones qualitats, dins «un enconyiment exagerat, un orgull ferotge» (5), va dir: «Tan dignes d'amistat, de bon afecte! Perquè m'interessaven, vaig passar a Eivissa més dies dels que m'havia proposat. (...) Doncs, què ho deu fer que, tenint virtuts, sien poc estimats? Semblaria natural que visquessin en harmonia amb llurs veïns, que eixos els estimessin. Desgraciadament, no és així, i els balears de les altres illes no hi ha tara que no els trobin. (...) Ningú no s'interessa per ells, ningú no els protegeix, ningú no els ajuda».

Així, doncs, els primers eivissencs que Vuillier coneix són l'hostaler, «horrorós», amb «ulls de mirada maligna»,

i la vella Vicenta, «una espècie de bruixa disfressada de serventa». És clar que després fa un dibuix de na Vicenta, i com que tenia la mà molt més segura que l'estil literari, cap dels trets de la pobra dona no mostra res de bruixenc. Vuillier comença un relat que vol que sigui interessant, enèrgic i d'intens color local, però es deixa arrossegar per la facilitat, el tòpic i les frases fossilitzades, i no passa de superficial i pintoresc.

El passeig de la primera nit ja ens mostra uns contrastos d'ombra i claror molt romàntics: una «olor nau-seabunda» al barri del port, «els pocs passants» que es «mouen com fantasmes», el «fúnebre silenci dels carrers inextricables», entre «les cases totes blanques, argentades alguns moments per les claredats de la lluna». Per acabar-ho d'arreglar, Vuillier es troba que «la diftèria fa estralls» i que «famílies que tenien set infants ja no en tenen ni un». El seu acompanyant principal, el canonge Joan Torres i Ribas (després bisbe de Menorca), ha vist morir en pocs dies dues nebodes i llur mare. És interessant el retrat que en fa el rossellonès: «És jove, amb una bella cara pàlida, amb uns grans ulls dolços i contemplatius, la parpella superior dels quals, espessa i allargada, en mig vela la mirada; un somriure trist sembla vagar pels seus llavis». Al comiat, Vuillier parlarà de la seua «ànima tendra, elevada». Vegem, com a contrapunt, un altre personatge, el notari Narcís Puget: «El notari d'Eivissa (...) és un assidu de la mar, i els seus actes de salvament són incomputables. Ell pren gust, a vegades, de capbussar-se i poc després el veuen pujar a la superfície amb un peix a la boca, entre les dents, i un altre dins cada mà. Quan jo el veia passejar-se pels molls, encès de color, amb la seva barba blanquinosa i salvatge, seguit per un gran llebrer, no hauria somniat

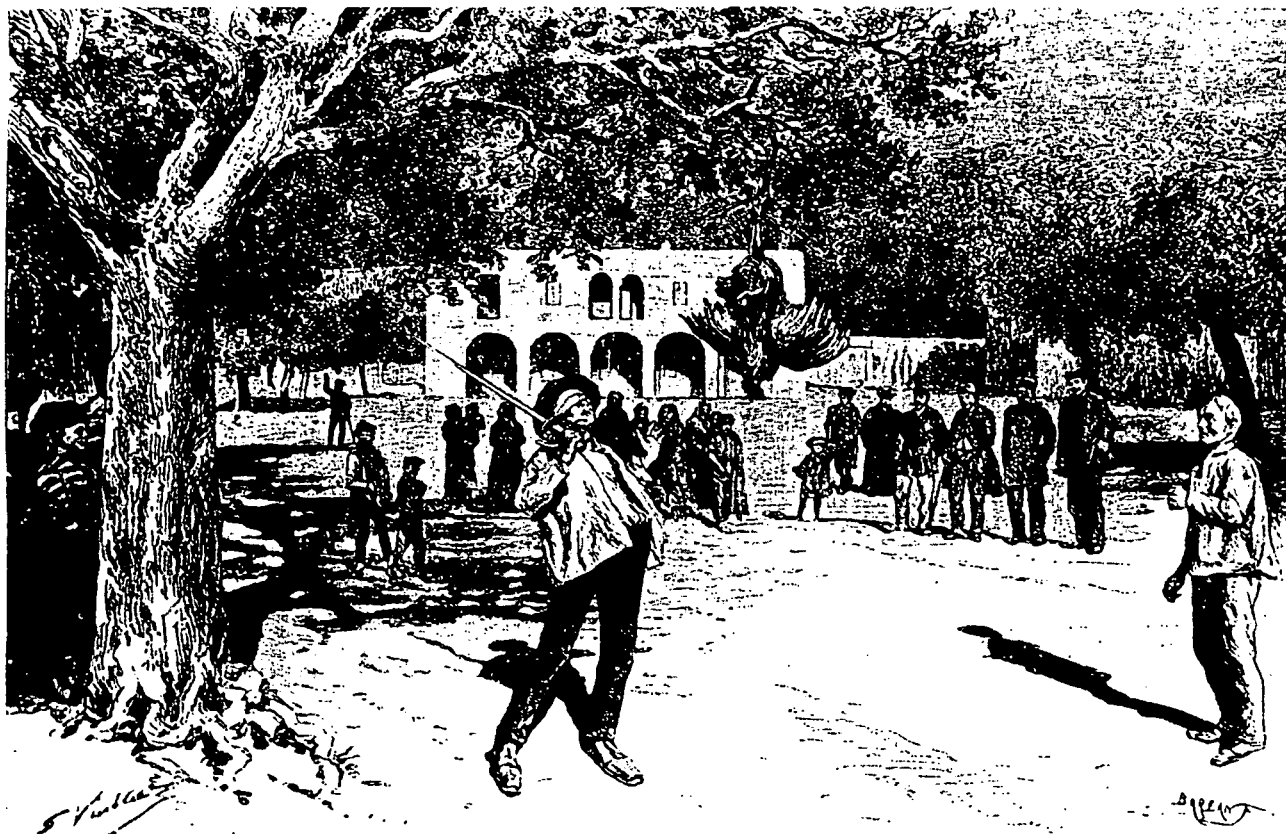

mai que tenia davant mi un notari, sinó més aviat algun déu de les tempestes».

De dia, la visió dramàtica no s'acaba d'esvanir. Per Dalt Vila hi ha «el silenci» i «la nit de velles cases mortes», i en «els carrerons del vell barri de la Marina (...) unes cases estretes, fosques, humides, s'acaramullen sense llum, sense aire». La música són «els bramulls de la mar o els siulos del vent els dies de tempesta». N'hi ha d'altra, però: «el toc fúnebre de les campanes i els sanglots sufocats i llunyans». No és estrany que l'escriptor es senti el cor encongit per «la misèria, la brutor i la mort, en aquesta visió blanca que és Eivissa». Fins quan entra «dins la plana cultivada que voreja el port d'Eivissa a través de rams de palmeres, de flors, de verdors desconegudes, de vegetacions grasses, de cases guspirejant sota un cel joïós», sap que «aquestes flors estan enverinades; els saborosos fruits vénen d'una terra on dormen rierols d'aigua corrompuda, i les emanacions dels vegetals descompostos, amb les de les aigües estancades del port, engendren malàries terribles». Tot això contrasta, amb volgut efectisme, amb les entusiastes descripcions de la població des del campanar («un panorama magnífic») o des del port («aquesta vila d'un aspecte ideal»).

Ara bé, la vila, «amb aquesta alegria de color, aquest esclat, aquest pintoresquisme, aquesta mescla de romàntic i d'oriental produïda per les fortaleeses en ruïnes i per la llum i les construccions», fa evocar Alger a l'artista tan cultivat, tan europeu. A Quadrado, per aquells anys, li recordava Toledo, però Vuillier veu en tot la deixa dels àrabs i dels moros. La finestra de can Laudes és «d'arquitectura moresca» i l'ornamentació de la porta de la Cúria és «una bella combinació dels estils gòtic i moresc». Si «les dones a Eivissa surten molt rarament», això «és una resta dels costums musulmans». La vila «esclata tota rosa i tota blanca com un somni de ciutat oriental». I «les jovenetes d'Eivissa», fins i tot damunt les mules que per ventura les duen al camp, prenen «actituds encantadores», però pels seus «grans ulls negres (...) passen els fulgors d'una raça ardent, dels seus avant-passats els moros». Amb tot, «dins la vila d'Eivissa el caràcter facial àrab és menys sorprenent que a l'interior de l'illa» i els costums «difereixen totalment dels dels habitants del camp». Fora de la vila hi ha «cases d'aspecte àrab ombrejades de palmeres», l'església de Santa Eulària «sembla una mesquita» i la seua porxada «és una espècie de galeria moresca». Als seus peus, travessant el riu, hi ha «el pont més bell que es pugui veure»; aquest pont, naturalment, «és del temps dels àrabs».

No ens hem de fer il·lusions sobre l'estat sanitari de l'illa, la netedat pública de la vila o la instrucció de la població eivissenca d'aquell temps. Encara avui, si la violència o el paludisme podem dir que han desaparegut, queden prou restes d'altres deficiències. Tanmateix, Vuillier descriu Eivissa amb evidents exageracions, servint-se de les escorrialles i els clixés de la literatura del segle, i ensem es contradiu continuament. Llegint-lo, sembla estrany que resti ningú viu a Eivissa, entre els homicidis i «les infeccions constants», mentre que tenim la sensació que a les altres illes la gent no es mor (6). Vegem ara la realitat, com es desprèn de les estadístiques publicades per l'Arxiduc Lluís Salvador: 2,29 defuncions anuals per cada 100 habitants a l'illa d'Eivissa en el quinquenni 1863-67, xifra situada entre la de 2,77 a Mallorca i la de 2,13 a Menorca (a Formentera la mortalitat és molt més baixa, 1,36, mentre que sols vuit províncies espanyoles tenen una mortalitat inferior a les Balears). En el quinquenni 1878-82 (ens acostam a la data del viatge de Vuillier) la mortalitat a Eivissa és encara inferior: 2,05 per cada 100 habitants. Per a aquest període, l'últim a què fa referència el llibre *Las antiguas*

Pityusas, l'Arxiduc no pot aportar, a fi de comparar-les amb les civissenques, les xifres de Mallorca i Menorca. Sobre la criminalitat, també és útil llegir les estadístiques (fins al 1882) i les consideracions incloses al llibre de l'Arxiduc, sempre prudent, i més en tractar coses desagradables.

Certes veritats s'imposen, a la fi, i Vuillier decideix canviar de to. Ho justifica: «Com que un s'acostuma a tot, (...) jo m'havia fet a la idea de quedar en aquest lloc ple de desolació i de perill. I llavors, oblidant els agonitzants en els seus llits, les cases amb pal·lidesa de tombes, les realitats sinistres, els silencis equívocs o lúgubres, les horribles emanacions», etc., «no vaig veure més que les manifestacions exteriors de la vida que amb el seu estrany espectacle em divertia i no deixava d'interessar-me». Així, a la Marina trobam, de sobte, «un barri populós, viu i de costums ben diferents dels de Dalt Vila», un barri que «és una exuberància de vida». Arriben els pagesos al mercat: «alguns estan orgullosament col·locats damunt caramulls de llegums, (...) les nines passen rialleres, les dones xerren» o bé «canten amb un ritme monòton». L'escena «és una confusió deliciosa de cares humanes, caps d'animals, llegums, fruits esplendorosos». D'altra banda, «els aiguaders es precipiten al voltant de la font. (...) L'espectacle és molt animat; s'empenyen, criden, gesticulen». Vuillier també ens ha deixat, en dos excel·lents dibuixos, aquest espectacle d'hòmens i dones «amb un carretó carregat de gerres» o «portant el pes damunt les espatlles». Però «els aiguaders no hi són tots sols; les mestresses civissenques, serventes o dones del poble, s'hi acumulen en gran nombre» (7). Si la nota negra torna amb una visió de la corrua dels pobres «els dies d'almoïna», trobam escenes com la de la sortida de la neboda del canonge i la seua cosina, que «se'n van al camp rialleres, encantadores, agitant el ventall» (també podem qualificar d'encantador, amb el seu estil d'època, el dibuix corresponent), o la

de la matança del porc, «durant el dia i també al vespre», tot «en ple carrer», perquè «el carrer és propietat de tothom; cada u s'hi installa i exerceix la seva indústria sense preocupar-se pels qui passen». Tres dibuixos de fort caràcter costumista acompanyen la literatura sobre les matances.

Després de parlar dels pescadors i de dibuixar-ne un «arreglant una xarxa» i el cap d'un altre, Vuillier es disposa a sortir al camp, on viurà «amb aquests terribles insulars» i d'on «arriben a la vila remors dels crims comesos». Tanmateix, en la descripció de les excursions a Sant Antoni i Santa Eulària veim moltes de les pàgines més amables del rossellonès. Els camps, els pobles, l'acollida, les atencions, la música popular, els vestits, etc., són vistos amb generositat, simpatia i fins admiració. El viatger sembla encantat amb el paisatge, el color, l'exotisme. Llàstima, ara i adés, d'alguna afirmació rotunda, com en dir que a Eivissa la població «s'ha alliberat de tota influència exterior des del temps dels moros». Bastarien la llengua, el dret i la religió, si no hi hagués molts altres factors, per a demostrar el contrari. Descobrim frases encertades, com: «Ben aviat distingim millor les cases blanques del poble, agrupades al voltant d'una espècie de fortalesa; més lluny s'eleva, com a meravellosa decoració, l'illa Conillera. (...) I més enllà d'aquesta simfonia de verd tendre, de rosa, de blanc i de lila, la mar s'estén fins a l'infinit. Més envant, uns boscos s'embardissen, les figures torcen les seves branques grises, resplendeixen les cases d'un blanc de neu, un riuet vorejat de baladres murmura alegrement a la vorera del camí. Aquest paisatge m'encanta.» O bé, passant de Portmany a Santa Eulària: «Vaig per l'esplendorós camí, feliç de viure sota aquest sol alegre, meravellat per aquesta visió, per l'aspecte singular d'aquesta església, (...) per aquestes altures vellutades entre les quals s'estén la mar. (...) Quin espectacle més encantador, sota la llum ardent, ofereixen aquestes pa-

geses, amb el pit cobert amb una creu d'or, amb collars, al cap mocadors grocs, blancs i vermells, els llavis rojos», entre «les oliveres de lleuger fullam» i la llum que treu «lluents enlluernadores a les joies, a les cares, a les fulles». Sorpren, tot seguit, l'afirmació del «silenci sepulcral» dels camps els dies de calor, del «trist silenci» que «dóna una sensació dolorosa», sense ocells, fins i tot sense remor d'insectes. També és curiosa, única, la interpretació del ball pagès, en què el dansador «pega bots amb totes les seves forces i, a intervals, tira furiosament els seus peus per cada costat», cosa que significaria que «allunya els pretendents amb grans peuaes; després, un bot alegre indicaria la seva victòria». En canvi, inesperadament, aquest dansa no és oriental, «no té el caràcter voluptuós de les dels àrabs». Comencen a aparèixer les armes, amb els dispar als peus d'una imatge venerada, a guisa de cerimònia a la porta de l'església, o als peus d'una al·lota, com a salutació pel camí.

Tot aniria bé, però, si entre l'amable grup de Santa Eulària que atén l'hoste no sorgís un personatge singular, el mestre, segurament foraster i no gaire content de viure enmig d'aquells pagesos. Ja Vuillier «notava que una gran part dels seus costums» se li escapava i que els illencs que el rebien «amb tanta benevolència i cordialitat» li amagaven «la part bàrbara dels seus costums». El mestre, quan queda sol amb el francès, serà l'encarregat d'assabentar-lo d'allò que vol conèixer, i de més i tot. No bastava amb les idees que Vuillier duia de fora ni amb «el que havia sentit dir a Eivissa» d'una manera incompleta. Havia de trobar dins l'illa un informador, per bé que no fos eivissenc, que confirmàs, i fins i tot exageràs, «la vida misteriosa» dels pagesos, aquells costums més forts, aquelles tendències més criminoses, els fets sagnants no observats directament. Ara, de la narració de Vuillier surten tan malparats els indígenes com el mestre, tremolós i esverat, sols de sentir uns ucs, i malintencionat i fins ofenedor quan parla, per exemple, de les bromes de carnaval o de les fuites. Això si no resulta tot desfigurat pel mateix escriptor, que afegeix situacions tan absurdes com la de la caminada nocturna del capellà i uns acompanyants, tots morts de por i encoratjant-se els uns als altres. El diàleg resulta còmic, contra les intencions patètiques del narrador. I és que la nit d'Eivissa, segons ell, està creuada d'ucs semblants «al bramul d'alguna bèstia salvatge», propers i llunyans, «mesclats amb sordes detonacions de trabucs i de pistoles» i, «massa sovint», amb «un crit agut, un crit d'angoixa», que després és «un plany dolorós»: el d'un home assassinat, «llançat dins qualque solc i que trobaran demà».

Hem arribat a les supersticions, a la pràctica sols formal de la religió, a la vida impenetrable, als «bàrbars costums» que són alhora «tan interessants», al festeig pagès descrit amb complaença, a les inevitables morts violentes. Aquestes, malauradament, existien, i Vuillier no és l'únic que se n'ocupa. Que diferent, tanmateix, el to moderat amb què en tracta l'Arxiduc i l'expressió efectista i desorbitada que emprà Vuillier, el qual, d'altra banda, havia ben llegit l'austriac. És clar que una prosa que es vol artística ha de ser més viva que la científica; en aquest sentit, el viatger de «les illes oblidades» n'ha cultivat una de les més desenraonades. Només és extremós en literatura, ben entès; perquè els dibuixos més aviat reflecteixen un món idíl·lic: unes pacífiques cases camperoles, un cantador amb tambor i flauta, una parella de pagesos «amb vestit de festa», una altra que festeja, un alegre grup de dones que tornen de missa, un ball pagès ben animat. Apareix una espasa vella, però per al joc del gall; i si un fadrí dispara un trabuc, una jove d'expressió complaguda ac-

cepta el que sols és un rústic homenatge. Una època, uns costums, uns vestits, resten fixats per la mà hàbil del dibuixant. Les vint-i-set litografies, des de les vistes de la ciutat a la casa pagesa amb una torre, formen un document interessantíssim, que hem d'agrair al seu autor.

No sols per aquests dibuixos l'obra mereixia ser reeditada. També la part escrita és un document, si més no d'una certa literatura i de com un foraster podia veure l'illa fa vuitanta-cinc anys. El llibre pot ser un complement d'altres més seriosos i més ben informats apareguts per aquell temps. Cal remarcar l'interès de F. de B. Moll a aclarir, tant al pròleg com a les notes, moltes de les afirmacions de Vuillier que podrien produir més confusions o induir a més errors.

M. VILLANGÓMEZ LLOBET

(Il·lustracions del llibre «Les illes oblidades», de Gaston Vuillier, publicat en versió catalana per l'Editorial Moll).

NOTES

1. El de París. Citam per la traducció catalana de J. DELS DOMENYS. *Història de la meua joventut* (Editorial Barcino, Barcelona 1937).
2. Enric MOREU-REY. *El naixement del metre* (Editorial Moll, Palma de Mallorca 1956).
3. M. DELS S. OLIVER. *Francesc Aragó (1808)*, a *Poesies completes* (Editorial Selecta, Barcelona 1948).
4. Gaston VUILLIER. *Les illes oblidades*, traducció de Nina MOLL MARQUÈS, pròleg i notes de F. de B. MOLL (Editorial Moll, Mallorca 1973). El volum no inclou la part referent a Còrsega i Sardenya. L'obra original fou editada a París en 1893, però abans ja havia estat publicada a la revista *La tour du Monde* la part dedicada a les nostres illes (la descripció d'Eivissa, en 1890).
5. És curiosa, en aquest punt, la coincidència amb una apreciació de VUILLIER: «La població (...) a Eivissa la trobam orgullosa, altiva, dins la vila; la veurem rude i salvatge, però molt hospitalària, en el camp». Ja l'Arxiduc havia fet notar «aquesta altivesa de caràcter» dels eivissencs, la qual predisposava moltes voltes a favor seu.
6. Sols recordam, relatives a Mallorca, unes impressions sobre un enterrament i el dia dels Morts, que el sorprenué a Pollença.
7. ¿No havíem decidit, abans, que les dones d'Eivissa no sortien sinó «molt rarament»? També l'«exuberància de vida» de la Marina es contradiu amb afirmacions anteriors, malgrat que facin referència a Dahl Vila les expressions més fúnebres, com «la mort aparent», les «clarors fosfòriques» dels carrers sense sol i els «hàlits de moribunds» que «semblen errar» pels murs.